

Lea Fatur:

Leži otok na sred morja ...

(Dalje.)

nebo kipijo rabski zvoniki. Na Kaldanac, stari del mesta, je legla poldanska tišina. Otroci in starčki iz ubožnice sv. Antona so se skrili v hiše. Prazno je na ploščadi pred cerkvijo sv. Marije Velike. Samo na pragu cerkvice sv. Roka, pod zvonikom sedita dva Vlaha, jesta kruh in ribe ter strmita v stolnico, škofijo in samostan, v ponosno palačo Grgurina ob škofiji. Prinesla sta izpod Velebita Rabljanom masla in sira. Imenitno se jima zdi, da sta v mestu. Premišljujeta, kako je na Kaldancu poleg

mogočnih stavb vrsta hiš, ki se polagoma rušijo in imajo z deskami zabita vrata in okna — spomin na kugo, ki je l. 1449 skoraj izpraznila Rabsko mesto in otok. Od stolnice uhaja Vlahom pogled na mornarja, ki se je zleknil po obrambnem zidu za zvonikom. Kaj strmi Mate tako v luko? Ves je smolnat, ves v zaplatah, kakor da je prišel z Velikega morja, pa je revež v mornariški hiralnici.

Iz obokane veže Grgurinovih prihaja prerekanje. Vlah si pokimata: »Neumne kmetice, ki se prerokajo z gospodarjem, ki je knezov tajnik, načelnik broderske zadruge in kdo ve, kaj še vse? Kapelo ima in grobnico...«

Jezna plane iz palače kmetica in vleče na konopcu osla. Dasi ima sivček prazne mehe na sebi, se brani na dolgo pot med hišami, ki vodi onstran stolnice navzdol iz mesta. Oslíček se iztrga, skače preko ploščadi in se ustavi z glasnim riganjem pred Vlahoma. Kmetica priteče za oslom: »O Geri! Geri! Kje je Barbat, in koliko dela naju čaka. Ne dajajte mu kruha, duše drage, ni lačen moj Geri, presit je, pa bi ležal kakor ona mrcina od Mateta tam na zidu: Ej, Mate Matič! Kam buliš? Zakaj nisi v mornarski hiralnici, ti stari volkodlak? Glej, Grgurinove Miše in Mande, pravi jima o ribi-sipi, ki potegne brod na dno morja!«

Ljubki deklici pritečeta iz Grgurinove veže. Za njima bled, šibek deček. Kmetica pokaže nanj: »Evo vam sina, mladega Grgurina. Bo to pomorščak? Mrzlica ga stresa in ne pomaga učeni zdravnik, ne pomagajo zelišča modrih patrov. Ni trave, ni korenine za Dujma. Kazen božja! Zlega duha imajo ti patriciji, gulijo nas, pa nimajo sreče. Rodbina za rodbino izumira. Vidita: Grgurin ima hčer Cveto, dobro in ljubko. Sorodstvo ji je zbralo in

zaročilo nekega Djokiča, sina Benečanke, ki je sestra rabskega kneza, kajti dobro je biti v sorodu z benečanskimi gospodi. A Cveta se vām seznanī z nekim obristarjem cesarske straže v Senju. Pa noče Djokiča. Grgurin da mora. Pa kaka sramota, mila majka! Cveta vām beži in se poroči z obristarjem. Ni smela v hišo. Njena mati se razžalosti, da je bila kakor smrt. Cveta izve in pride kradoma v svojo rodno hišo. Tam je povila dečka in Grgurin ji je odpustil zaradi Adrijančka. Cveta je ostala doma in obristar je prihajal. Djokič pa ni pozabil svoje sramote. Tu na ploščadi, pred očmi žalostne Matere božje, plane med Cveto in njenega moža in mu zasadi nož v srce.«

»Maščevanje je dolžnost!« kimata Vlah. »Se je maščeval Grgurin?«

Plaho pogleda kmetica na vrata palače in pripoveduje prav tiho: »Vsak človek lahko očita ošabnemu patriciju, da ni opral svoje sramote. Djokič

živi še! Sam cesar v Beču je zahteval njegovo glavo. Pa so ga obsodili v Benetkah na galejo in — razumete? — ušel je med gusarje. Pa preži na rabske jadrnice... Adrijan, Cvetin sin, bi moral maščevati svojega očeta. Pa so ga poslali tja daleč, kjer je sneg in led vse leto. Tako je reklo sorodstvo: »Škof naj bo! Da ne bo imela samo hiša de Dominis škofe!« Tako je to plemstvo. Glejte palače in cerkve, ki so jih sezidali! Poglejte ga, Grgurina, zdaj je odpravil kmetice. Za nas je rjavo domače sukno, on se oblači v črno benečansko. Sestre benediktinke so mu izvezle moder telovnik, debele srebrne gumbe mu je prišil krojač. Opanke in nogavice so mu iz najboljšega blaga, samo orožja nima za pasom in Cvetin mož še ni maščevan. Ha! Gleda me, — ajde, Geri!«

Grgurin se ustavi pred vrati svoje palače in se zazre v grb nad obokom: Jadrnica, v njej junak s kopjem. Stari grb prastare Grgurinove rodbine, ki je bila že leta 1325 v zapisni knjigi rabskih plemičev. Morje, ladja in kopje. Kajti morje prinaša bogastvo, z orožjem

moraš braniti svojo pravico do morja. Grgurini so se ravnali po tem geslu. Ded Stjepan je dobil o doža zlato bandero, ker je budno in zvesto skrbel za varnost morja. Še zdaj pojejo na Rabu, Pagu in Senju o »šajki ormanici,« ki je bila pokrita s škrlatno svilo in je imela pozlačeno krmo. Pa kje so časi, ko so se zbirali na Rabu stavbeniki, kiparji in slikarji, ko so sloveli rabški zvonarji in brodarji, ko je mrgolelo po ulicah — zdaj mrtvih — drznih mornarjev, ko so rastle pod zvonikom blesteče palače in je bila luka polna galej, tartan in jadrnic. Zdaj se nagiblje škofija, cerkve treba popraviti, palače se rušijo. Denarja ni. Benečani odpeljejo vse, kar ostane od navadnih izdatkov. Cerkveni prihodi so slabi. Kralj Krešimir je dovolil, da so pōbirali rabški desetinarji cerkveno desetino tudi po velebitskem pogorju, Liki, Bužanici in Bačvenici. To pravico pa je izgubil Rab, čim je prišel pod benečanskega leva. Zdaj razpolaga in upravlja cerkveno premoženje Benečan. Sv. Marko v Benetkah uživa dohodke sv. Petra v Dragi.

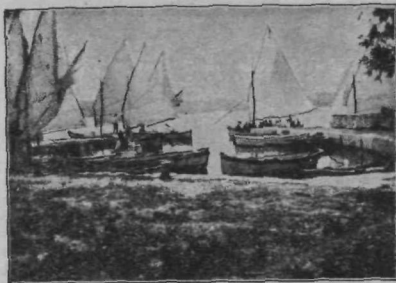
»Paron! Paron!« kliče stari mornar.

Počasi gre Grgurin preko ploščade, se ustavi pred Vlahoma in kaže na zid: »Vesta, kdo je opasal tako naše mesto? Sam rimski cesar Oktavijan.«

Vlaha gledata debelo, mornar se zakrohoče: »Pravite jima paron. Kaj pa ve tak Vlah o Oktavijanu? Komaj da razloči kozo od ovce. Kaj mislite, da so po planinah tako izobraženi kakor v Rabu, kjer imamo že od nekdaj svoje šole? Sam benečanski dož nas je pohvalil, da smo najbolj uglašeni od vseh dalmatinskih mest. Samo koliko škofov ima naš Rab, de Domini-seva rodbina kar po dva.«

»Lahko ga bodo imeli tudi Grgurinovi,« reče mrko patricij.

Mate se zareži: »Ne boste ga imeli: Sanjal sem, da se je vrnil Adrijan in da sva šla. Stari Mate zna še voditi ladjo in računati širino. In glej tam jadrnico... Nekdo nas pozdravlja.«

»Zmedlo se ti je, Mate,« se nasmehne pomilovalno Grgurin. »Naš ubogi Adrijan ne sme k nam. Pa pojdiva v luko, da vidiš, kdo je prišel.«

Žareč od veselja se ziblje Mate ob strani svojega gospodarja. Pripoveduje in pripoveduje svoje sanje, Grgurin se smehlja. Kar obstane, ko prideta ob knežjem dvorcu na mornarski trg: Naproti mu prihaja nekaj razcapanih dečkov — in kakor izstreljen

plane izmed njih deček v baržunasti kamižoli z belim ovratnikom, se mu obesi za vrat in vpije: »Ded, moj ded!« skoči k Matetu, ga objemlje: »Mate, moj stari Mate! Jaz sem tu! Zdaj pojdeval«

(Dalje.)

